# TÜRK KÜLTÜR ÇEVRESİNDE ANT

## Oath in Turkish Culture Region

**Prof. Dr. İlhami DURMUŞ***

**ÖZ**

Türklerde kan kardeşliği ve ant içme geleneğinin köklülüğü ve tarihi süreç içinde sürekliliği çalışmada ortaya konulmaktadır. Türk kültür çevresinde kan kardeşliği ve ant içme geleneğinin ortaya çıkışından günümüze varlığı çalışmanın kapsam alanını göstermektedir. Arkeolojik buluntu ve yazılı belgeler değerlendirilmek suretiyle eskiden yeniye doğru kronolojik bir sıra takibi esas alınmaktadır. Kan kardeşliği, uzlaşma ve kargışa dayalı ant içme türlerinin eski olanından yeni olanına doğru bir sıra takip edilmektedir. Kronolojik açıdan kan kardeşliğine dayalı ant içmenin İskitlere kadar uzandığı görülmektedir. Uzlaşmaya dayalı andın ilk örneğine Asya Hunları'nda rastlanılmaktadır. Kargışa dayalı andın ise, Türk kültür çevresinde daha geç görülmeye başladığı anlaşılmaktadır. Kan kardeşliğine dayalı olanda karşılıklı iki kişi, kargışa dayalı olanda ise yalnız bir kişi ant içmektedir. Boylar ve devletler arasında gerçekleştirilenler de ise tarafların temsilcilerinin katılımıyla görkemli ant törenlerinin yapıldığı görülmektedir. İlk kez İskitlerde görülen kan kardeşliğine dayalı ant içme geleneği kısmî değişikliğe uğrayarak günümüze kadar ulaşmış bulunmaktadır. Aynı şekilde kargışa dayalı andın da günümüze kadar geldiği görülmektedir.

**Anahtar Sözcükler**

Türk, ant, kan kardeşliği, İskit, Hun, Göktürk.

**ABSTRACT**

In the article under the traditions of blood brotherhood and oath taking in ancient Turks has been put forward in a historical perspective. The scope of the work comprises the emergence of these traditions and their continuity within the present Turkish cultural environment. They live in the present-day Turkish society with little innovation. A chronological method of scrutiny has been followed by using the archeological findings and written historical documents. Types of taking an oath such as blood brotherhood, reconciliation or calling down curses have been examined. The practice of blood brotherhood goes back to the Scythians. The initial examples of the oath of reconciliation were seen among the Asian Huns. Calling down curses on the other hand were seen in more recent times. There are at least two persons in the practice of blood brotherhood while in the practice of curse there is only one person who calls down curses upon himself/herself. Those blood brotherhood or reconciliation practices that took place between tribes or states used to be performed as gorgeous ceremonies in which only the representatives of the parties had participated.

**Key Words**

Turks, oath, blood brotherhood, Scythians, Huns, Kök-Turks.

### Giriş

Türklerin hayatında av, sürü ve akın önemli bir yer tutmuştur. Bütün bu işlerin yapılması kendi aralarında dostluk ve dayanışmanın sağlanmasına bağlı olmuştur. Dostluk kurmuş olanlar birbirlerine güvenmişlerdir. Güven olmadan ava çıkılmamış, sürüler otlatılamamış ve düşmanlar üzerine akınlar gerçekleştirilmemiştir. Toplumda dostlukların kurulması ve güven duygularının artması kahramanların dayanışmasına temel oluşturmuş ve hayatın bütün güçlüklerine karşı başarı sağlanmıştır.

Dostlukların kurulması için bir takım törenler düzenlenmiştir. Bu törenlerde dostlukların temelleri atılmıştır. Dost olabilmek için karşılıklı yeminler edilmiştir. Bu yemin ölünceye kadar birbirlerine yardım edeceklerine, birbirleri için bütün tehlikeleri göze alacaklarına ve hatta gerektiğinde öleceklerine dair olmuştur.

Türk kültür çevresinde yazılı bel-

* Gazi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, ilhamidurmus@gmail.com

gelerde yemin için "ant", yemin etmek içinse "ant içmek" tabiri kullanılmıştır. Bütün Türk topluluklarının dillerinde bu kelimeler bulunuyor ve aynı anlamda kullanılıyordu. Bu kapsamda Uygur Türkçesinde "ant" yemin anlamına gelmekte, "antıkmak" ise yemin etmek, ant içmek için kullanılmış bir fiildir (Caferoğlu 1968: 17). Kumanlar "ant", "ant iç-" kelimelerini kullanmışlardır. Burada "ant" yemin, ant iç" ise, yemin etmek, ant içmek anlamlarında kullanılmıştır. Ayrıca "ant içer-men", ant içerim ve "tengrining atı bile ant içmegil", Tanrının adı ile ant içme şeklinde cümleler kurulmuş, andın Tanrının adı ile içildiği de vurgulanmıştır (Grönbech 1992: 9). Ed- Düretü'l-Mudiyye Fil- Lügati-t Türkiyye'de "ant iş", ant içmek anlamındadır. (Hüsrev bin Abdullah 2003: 21). İbni Mühennâ Lügati'nde ise, "ant" yemin anlamında geçerken, "antlığ" kelimesi de yer almaktadır. "Antlığ" birine yeminle bağlanmış olan kişi için kullanılmıştır (Cemalüddin İbni Mühennâ 1997: 10). Türk kültür çevresinde yemin için "ant", birbirine karşı yeminli kişi için "antlı" ve yemin etmek için ise "ant içmek" tabirlerinin kullanılmış olduğu görülmektedir. Bu tabirler kültürel süreklilik içerisinde günümüze kadar ulaşmış bulunmaktadır. Günümüzde Türk toplulukları arasında Türkiye Türkçesi başta olmak üzere, Azerbaycan, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen ve Uygur Türkçelerinde "ant" kelimesi kullanılmaktadır (Ercilasun 1991: 22- 23). Altay Türkçesinde ant "antıgış", ant içmek "antık" ve ant içmiş olan "antıgarlu" kelimeleriyle açıklanmaktadır (Baskakov- Toşçakova 1999: 26). Yakut (Saha) dilinde ant "andağar" ve ant içmek "andağay" kelimeleriyle ifade edilmektedir (Pekarskiy 1945: 21). Çuvaş Türkçesinde ant "ant" ve ant içmek "an tu" şeklinde geçmektedir (Skvortsov 1982: 36). Tuva Türkçesinde ant "dangırak", ant içmek ise "dangıraktajır" şeklindedir (Arıkoğlu- Kuular 2003: 29). Hakas Türkçesinde ant içmek için "sirten" kelimesinin kullanıldığı görülmektedir (Arıkoğlu 2005: 437). Bu bilgiler ışığında Türk kültür çevresinde ant kelimesinin yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Türk kültür çevresinde yemin etmek manasına kullanılan ant içmek sözünden de anlaşılacağı gibi yemin bir nesnenin içilişi ile olmaktaydı. Şaraba kanlarını karıştırmak suretiyle yapılan bu hareket bir kardeşlik oluşturmak ve anlaşmak için yapılmaktaydı (Orkun 1937: 97). Anlaşabilmek için yalnız ant, yani yemin yeterli olmayıp, bu tören sırasında karşılıklı içme de söz konusuydu. Bu itibarla ant töreninde hem içilmekte hem de kutlu saydıklarına andı bozmamak için yemin etmekteydiler. Bu şekilde ant içme şahıslar arasında olduğu gibi boylar ve devletlerarasında da olmaktaydı.

**Kan Kardeşliğine Dayalı Ant**

Türk kültür çevresinde şahıslar arasında ant içmenin köklü bir geleneği bulunmaktadır. İlk ortaya çıktıkları kültür coğrafyası, adları, dillerine ait kelimeler, dini inançları, sanat anlayışları, gelenek ve görenekleriyle Türkler ve Türklükle bağlantıları ortaya konulmuş olan İskitlerde (Durmuş 2002: 620- 627) ant içmenin en eski örneği görülmektedir. Herodotos İskitlerin ant içmeleriyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: "Toprak bir kupanın içerisine şarap doldururlar; ant içecek olanlar buna kanlarını karıştırırlar; bunun için sivri bir şeyle küçük bir delik açarlar, ya da kılıçla hafif çizerler; sonra kabın içerisine bir pala, oklar, bir balta ve mızrak daldırırlar; bu da olduktan sonra öfke üzerine ant ederler ve kaptaki şaraptan azıcık içerler ve orda

bulunanların ileri gelenleri de onlarla beraber içerler" (Herodotos IV, 70).

İskitlerde ant içme geleneği Lucianos tarafından da ele alınmıştır. Onun verdiği bilgiler Herodotos'un vermiş olduğu bilgileri desteklemektedir. Lucianos İskitlere dair bilgileri İskit soyundan olan Togaris (Toxaris)'in sözleriyle vermektedir. Togaris özellikle neden dost edindiklerini şu cümlelerle açıklamaktadır. "Bizim memleketimizde savaş hiç eksik olmaz, ya biz bir ülkeye saldırırız, ya bizim yurdumuza bir saldıran olur, bir otlak için, talan için silaha sarılırız. İnsana dost da işte öyle zamanlarda lâzım olur. İşte bunun içindir ki, biz dostluklarımızı sağlamca perçinleriz, biz onun karşı konulmaz, yenilmez bir silah olduğuna inanırız" (Lucianos 1944: 211). Gerçekten samimi dostların olması savaş zamanlarında gerekmekte ve dost olan kişi dostu için yenilmez bir silah gibi görünmektedir.

İskitlerde dostların seçimine de büyük önem verildiği görülmektedir. Bu hususta Togaris, büyük işler başarabilecek bir yiğit gördüklerinde onun başına üşüştüklerini, ona uzun zaman yaranmaya çalıştıklarını, dostluğunu kendilerinden esirgememesi için hiçbir şeyden kaçınmadıklarını belirtmektedir. Seçtikleri adamı kendileriyle dost olmaya razı ettiklerinde, birbirlerinden ayrılmaya, gerekirse birbirleri uğrunda ölmeye ant içtiklerini ifade etmektedir (Lucianos 1944: 211- 212). Bu anlatılanlara bakıldığında dost olacakları kişinin yiğitliği ilk sırayı almakta ve dost olmaya her iki taraf karar vererek, birlikte ant içmektedirler.

Togaris nasıl ant içtiklerini de şu şekilde anlatmaktadır: "Parmaklarımızın ucunu kesip kanı bir sağrağa (kâse) akıtırız, kılıçlarımızın ucunu o kana batırır, sonra dudaklarımıza götürürüz; artık dünyada hiçbir şey bizi birbirimizden ayıramaz. Bu birleşme, bu kan kardeşliği en çok üç kişi arasında olabilir; çünkü çok dostu olan bir adam bizce kötü kadın gibi bir şeydir. Dostluk o kadar çok bölünmeye gelmez, kuvvetini kaybeder (Lucianos 1944: 212). Bu verilen bilgilerde dikkati çeken en önemli hususlardan birisi yalnız iki kişinin kanının karıştırılıp, herhangi bir içki içerisine konulmamasıdır. Diğer bir husus ise kan kardeş olmanın sınırsızlığı değil, özellikle bir kişinin en fazla üç kişi ile ant içmesidir. Fazla kişiyle ant içilmesi dostluğun güçlü olmayacağı düşüncesini doğurmaktadır.

Andın neler üzerine içildiği de Togaris tarafından ortaya konulmaktadır. Bu hususta Togaris şöyle demektedir: "Yel üzerine, yatağan (iki tarafı keskin kılıç) üzerine ant içiyorum. Biz yel ile yatağan üzerine ant içtiğimiz zaman bizim için yel hayatın, yatağan da ölümün özüdür" (Lucianos 1944: 212).

Togaris, İskit soyundan kan kardeşİ olup, ant içenlerin birbirleri için neler yaptıklarını da ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Dandamis- Amizokes, Belittas- Basthes, Makentes- Lonkhates- Arsakomas, Sisinnes- Togaris, Abaukhas-Gyndanes dostluklarını belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bunlardan birincisi Dandamis ve Amizokes'in dostluğudur. Dandamis ile Amizokes birbirinin kanını içip dost olduktan kısa bir süre sonra Sarmatlar İskit topraklarına saldırırlar. Ani saldırı karşısında İskitler büyük kayıp verirler. Amizokes de tutsak edilir. Dandamis'e kan kardeşi olduklarını çağırarak hatırlatır. Dandamis onun sesini duyunca bir an bile düşünmeden Tanais (Don) nehrine suya atlar, yüzerek düşmana saldırır. Sarmatlar yaylarını çekerler, Dandamis'i öldürmek isterler. Dandamis

"ziris" diye bağırdığından öldürülmez ve düşmanları onun fidye vermek için geldiğini dünürler. Dandamis'i liderlerine götürürler. Sarmat lideri ondan fidye ister. Dandamis'in verecek bir şeyi olmadığından, kendisini tutmasını ve arkadaşını bırakmasını ister. Sarmat lideri "ziris" diye geldiğinden onu tutmasının mümkün olmadığını, vücudunun bir kısmını bırakmasının uygun olacağını söyler. Dandamis neresini istediğini sorduğunda, Sarmat lideri onun gözlerini ister. Orada Dandamis'in gözlerini oyarlar. Bundan sonra Amizokes ve Dandamis'i bırakırlar. İki arkadaş ırmağı geçer ve İskitlerin yanına dönerler. Dandamis'in dostluğa vefası İskitleri avutur. Bu arada Sarmatlar da korkup yılarlar. Amizokes dostunun gözleri körken kendi gözlerinin görmesine katlanamaz, o da gözlerini oyar. Hiçbir iş göremeyen iki dosta İskitler saygı gösterir ve yaşadıkları süre içinde ikisini de beslerler (Lucianos 1944- 213- 215). Burada arkadaşını kurtarmak için kendisini büyük bir tehlikeye atan kişinin gözlerinin oyulmasının ardından, düşmanın elinden kurtulan dostunun da gözlerini oyması ve her ikisinin de iş göremez hale gelmeleri gayet anlamlıdır. Daha da önemlisi her ikisi de iş göremez hale gelen iki dostun İskitler tarafından beslenmesi ve onlara saygı duyulmasıdır. Bu da düşmanlarının İskitlerin en büyük nimet olarak saydıkları değer olan dostlarına güven duygusunu alamadıklarını göstermektedir.

İkincisini ise Amizokes'in amcasının oğlu Belittas ile Basthes'in dostluğu oluşturmaktadır. Belittas dostu Basthes'le avlanırken aslanın Basthes'in ayaklarından yakaladığını ve atından aşağıya çektiğini görür. Aslan avının üzerine çullanır, boğazını sıkar ve tırnaklarıyla parçalamaya başlar. Belittas hemen yere atlar, aslanı arkasından sarar, kızdırıp kendine döndürmek için çeker, hatta Basthes'i belki kurtarırım diye elini hayvanın ağzına sokar. Aslan yarı ölü adamı bırakarak Belittas'a döner, boynuna atılıp öldürür. Belittas da o sıra kılıcını hayvanın göğsüne saplar. Üçü birden can verir. Togaris'in de bulunduğu bir grup İskit iki mezar kazar. Mezarlardan birine iki dost, diğerine ise aslan gömülür (Lucianos 1944: 216). Belitas'ın öleceğini bilerek aslanın üzerine atılıp arkadaşını kurtarmak istemesi büyük bir kahramanlık örneğidir. İskit toplumunun kahramanları mezara gömmelerinin yanında bir mücadele esnasında öldürülen aslanı da bir mezara gömmüş olmaları da cesaret ve kahramanlığa vermiş oldukları önemin açık delillerindendir. Ancak kahramanla mücadele sırasında ölen aslanın niçin böyle gömüldüğünü açık şekilde belgeleyebilecek herhangi bir kaynak bulunmamaktadır.

Üçüncü örneği Makentes, Lonkhates ve Arsakomas arasındaki dostluk oluşturmaktadır. İskit kökenli Arsakomas Bosporos'ta saltanat süren kralın kızını ister. Krala "Kızını bana ver. Koca olarak ben ona herkesten daha iyi yakışırım, çünkü benim varım hepsininkinden üstündür" der. Kral bu sözlere şaşar: "Senin kaç davarın, kaç savaş araban var" der. Bunun üzerine Arsakomas: "Benim ne davarım var, ne de savaş arabam; ama iki dostum vardır, İskit ülkesinde kimsenin öyle dostu bulunmaz " cevabını verir. Arsakomas ülkesine dönünce durumu arkadaşlarına anlatır. Kralın kızını Adrymakhos adlı birine verdiğini söyler. "Onun on tane altın kâsesi, dörder köşeli seksen tane arabası, bilmem ne kadar davarı, sığırı varmış. İnce işlenmiş kâseleri, ağır arabaları, davar, sığır sürülerini bizim gibi yiğitlerden üstün tuttu" der. "Ben, iki yandan

kederliyim dostlarım: bir kere kıza gönül verdim; ikincisi, öyle bir kalabalık içinde hakarete uğramak içime işledi. Bence siz de benim kadar hakaret görmüş sayılırsınız; mademki dostluk andını içtiğimizden beri üçümüz tek bir insanmış gibi yaşıyoruz, mademki acılarımızı da, zevklerimizi de paylaşmamız lâzım geliyor, o halde her birimize o hakaretin üçte biri düşer" diyerek sözlerini tamamlar. Bunun üzerine Lonkhates: "Hayır üçte biri değil; mademki sana öyle bir iş etmiştir, üçümüze de aynı şekilde hakaret etmiş demektir" diye cevap verir. Arsakomas'ın iki arkadaşı da harekete geçer. Biri kralı öldürür. Diğeri de kızı Arsakomas'a getirir (Lucianos 1944: 218- 223).

Dostluk örneklerinden dördüncüsünü Togaris ile Sisinnes'in dostlukları oluşturmaktadır. Togaris İskit ülkesinden Yunanistan'a giderken, Amastris'e uğrar. Çocukluktan beri arkadaşı olan Sisinnes de ona yol arkadaşlığı eder. Amastris'in limanında eşyalarını bir odaya koyarlar. Gezmeye çıkarlar, neleri varsa hepsi çalınır. Sisinnes limandan odun taşır, aldığı parayla yiyecek alır. Sonra Sisinnes tiyatroda bir mücadele müsabakasına katılır. Mücadele sırasında baldırından yaralanır, sonra bir hamle ile rakibinin göğsüne kılıcını saplar ve büyük para ödülünü alır. Para sıkıntıları ortadan kalkar. Sisinnes iyileşince İskit ülkesine döner. Togaris'in kız kardeşiyle evlenir (Lucianos 1944: 226-229). Sisinnes'in arkadaşının ihtiyaçlarını karşılamak üzere, ölümü göze alarak bir kahramanın karşısına çıkıp mücadele etmesi de dostluğa verilen önemi açık bir şekilde göstermektedir. Bu dostluk Togaris'in kız kardeşini Sisinnes'in almasıyla hısımlığa da dönüşmüştür.

Togaris'in son olarak anlattığı Abaukas'la Gyndanes'in dostluğudur. Abaukhas hanımı ve çocukları ile yolculuğa çıkar. Gyndanes de onlara yol arkadaşlığı eder. Yolda eşkıyalar karşılarına çıkar. Gyndanes yaralanır, ancak eşkıyaları püskürtür. Bir evde yatarlarken, evin üst katında yangın çıkar. Abaukhas yaralı arkadaşını kucaklayıp aşağıya iner. Sonra Abaukhas'ı hanımı ve çocuklarını bırakıp Gyndanes'i kurtardığı için ayıplayanlar olur. O, "Benim daha başka çocuklarım olur, ama benim daha uzun zaman Gyndanes gibi vefalı bir dostum olamaz" diye cevap verir (Lucianos 1944: 229- 230). Burada eşkiyalara karşı bütün aile fertlerini koruyan ve yaralanan Gyndanes'in Abaukhas tarafından yangından kurtarılması ahde vefanın bir örneği olarak görülmektedir.

Bütün bu anlatılanlardan ant içerek kan kardeşi olanların birbirlerine karşı ne derecede sadık oldukları ve kendilerini dostları için ölüme attıkları dikkati çekmektedir. Dostu uğruna gözlerini feda etmek, aslan pençesi altında can vermek, savaş sanatının üstadı karşısında her türlü tehlikeyi göze alarak mücadele etmek, eşkıyaya karşı arkadaşı ve ailesinin hayatını kurtararak kendini siper etmek, savaş sırasında ölümü göze alarak atılmak dostluğun ne kadar önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

Kan kardeşliği ve ant törenleri arkeolojik buluntularla da belgelenebilmektedir. Bu şekilde tasvirler elbise ve başlık üzerine dikilmiş madeni plakalar üzerinde olduğu gibi madeni kap üzerine de yapılmış olabiliyorlar. Bu tasvirler incelendiğinde yan yana gelerek diz çökmüş iki İskit'in içki boynuzundan aynı anda kan karıştırılmış içkiyi içtikleri görülmektedir (Ebert 1929: 68).

Yazılı belgelerde pek üzerinde durulmayan, fakat ant içme törenlerinin resimle tasvir edilmelerinde ortaya çıkan gerçek her iki savaşçının tek bir kaptan, bir içki boynuzundan ve benzeri

şeylerden içmeyi bu ciddi tören esnasında yapmasıdır. Geleceğin iki kan kardeşi şarabı kanları ile karıştırmış, birbirlerine çok yakın olarak dayanmış, her ikisi de kabı dudaklarına kadar kaldırarak bu karışımı içmişlerdir. Aynı anda içme belirgin bir şekilde önem arz etmektedir. Bu durum onları ölüme kadar, belki de öbür dünyada birbirlerine sıkıca bağlamıştır. Törene çevrede bulunan savaşçılar tanıklık etmektedir (Rolle 1980: 71). Bu görüntü açık bir şekilde yazılı kaynaklarda verilen bilgileri desteklemektedir. Ayrıca kazılarda içki boynuzunun ortaya çıkarılmış olması da diğer arkeolojik buluntular ve yazılı kaynaklardaki bilgileri doğrulamaktadır.

İskitlerin dostlaşma törenlerinde görülen kan karışma unsuru Türk kültür çevresinde tarih boyunca devam etmiştir. Yazılı belgelerde bu şekilde kan karıştırılarak ve birlikte içilerek yapılan törenlere –uzlaşmaya dayalı ant başlığı altında görüleceği üzere- Asya Hunları, Avarlar, Göktürkler ve Uygurlarda uluslar arası antlaşmalarda rastlanılmaktadır. Kültürel süreklilik içerisinde Türk kültür çevresinde kan karıştırarak, dost olma Uygur sonrası dönemde de görülmektedir.

Türk ve Moğol toplulukları arasında kan kardeşliği esasına dayalı andın yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Anda dayalı kan kardeşi olanlar şahitler önünde, kollarında bir damar yararak kanlarını bir fincan içine akıtmakta, bunu süt veya kımızla karıştırarak her birisi bu içkinin yarısını içmektedirler. Böylece ikisi de Türkçe ve Moğolcada aynı manaya gelen "anda" olmaktadırlar. Bu şekilde kan kardeşi olmak âdeti günümüzde Batı Türk dünyasında yoksa da çocuklar arasında yakını ile kolunu kanatarak içmek hali mevcuttur. Türkçede kullandığımız "ant içmek" tabiri de bu eski Türk âdetinin kalıntılarındandır (Yazksız 1316: 60).

Kan yalaşıp kardeş olmak yalnız çocuklarda kalmış eski bir hatıra olmakla kalmayarak Türk edebiyatı eserlerinde korunmuştur. II. Bayazıt devrine ait edebi eserlerde kan yalaşıp dost olma motifine rastlanılmaktadır. Bu devir şairlerinden Mesihi'nin Ali Paşa'ya yazdığı mersiyede kan kardeşliği işlenmiştir:

Subhudem bir acep uğraş oldu
Her taraf lagze-i sabaş oldu
Dil paşa ile peykân-i oldu
Kan yalaştı ve kardaş oldu (Yazıksız 1316: 60- 61).

I. Selim devri şairlerinden Ahî'nin bir şiirinde de kan kardeşlik konu edinilmiştir:

Okların can almağa tîrinle yoldaş oldular
Sinelerde kan yalaştılar karındaş oldular (Yazıksız 1316: 61).

Türk edebiyatında kan kardeşliği ile ilgili çok sayıda örnek bulmak mümkündür. Kan kardeşliği ile ilgili beyit yazan şairler arasında Aşki, Revani ve Şeyh Galip de sayılabilir.

Aşki'nin kendi adıyla anılan "Aşki Divanı'nda kan yalaşıp, kan kardeşi olmayla ilgili şu beyiti bulunmaktadır:

Dil müjenle kan yalaştılar karındaş oldular
Zâhirâ gören sanur kanlu bıçaklı yağıdır (Aksoy 1996: 2240).

Asıl adı İlyas Şûca Çelebi olan Revanî de XVI. yüzyıl mesnevi şairlerindendir (Banarlı 2001: 477). Adı geçen şairin "Revanî Divanı"nda kan kardeşi olmayla ilgili şu beyiti dikkat çekicidir:

İkilikten geçmişiz birliğe irdik zahidâ
Ayş ile kardaş okuştuk kan yalaştık câm ile (Aksoy 1996: 2240).

Asıl adı Mehmet olan XVIII. yüzyıl şairlerinden Şeyh Galip'in Türk edebi-

yatına hediye ettiği en güzel eserlerden biri "Hüsn ü Aşk Mesnevisi"dir (Banarlı 2001: 770, 775). Söz konusu mesnevide kan kardeşliği ile ilgili şu beyit bulunmaktadır:

Biri birine ulaştı bunlar
Ol bağçede kan yalaştı bunlar (Aksoy 1996: 2240).

Günümüzde daha çok çocuklar arasında yaşatılan kan kardeşliği geleneği tamamen yok olmamıştır. Kardeşlik bağlarının kurulması ve insanların toplumdaki yerlerinin pekiştirilmesi için kullanılan bu yöntem biraz şekil değiştirerek de olsa, Anadolu'da uygulanabilirliğini sürdürmüştür. Özellikle Anadolu'da yaşayan konar- göçerler arasında kan kardeşi olacak iki kişinin bileklerini bir miktar kesmek suretiyle kanlı bileklerini birbirine değdirerek kan değiş tokuşunu gerçekleştirdikleri görülmektedir (Roux 1994: 190). Böylece kan kardeşi olanların kanlarını karıştırıp içme ya da yalama safhası gerçekleştirilmemekle birlikte, biraz kesilmiş bileklerin birbirine karşılıklı değdirilmesi suretiyle kanların karıştırılması sonucunda kan kardeşliği ritüeli daha sade ve kolay uygulanabilir bir hal almış bulunmaktadır.

**Kargışa Dayalı Ant**

Türk kültür çevresinde iki kişinin kan kardeşliğini esas alan ve dost olmaya yönelik ant içmelerinden başka bireylerin tek başlarına da yemin ettikleri görülür. Bu şekilde yeminde sözünde durma söz konusu olup, gerçek ile yalanı ayırt etmek için yapılan törenler bu kapsamdadır. Divanü Lûgat-it Türk'te geçen "kargış" kelimesi "lanet, beddua, ilenme" için kullanılmıştır (Kaşgarlı Mahmud IV: 268). Bir insan herhangi bir şeye yemin ederken, "yalan söylersem, sözümde durmazsam" şeklinde kendisinin lanetlenmesi ve kötülük bulması üzerine yemin etmektedir.

Kargışa dayalı anda Türk kültür çevresinde sık rastlanılmaktadır. X. yüzyılın ilk yarısında Müslüman yazarlardan İbn-ül- Fakih Türklerin gelenek ve göreneklerinden söz ederken, ant konusuna da değinmiştir. O, "Türkler bakırdan yapılmış bir put önünde yemin ederler. Putun önünde su dolu bir kap bulunur. Suyun içine altın ve bir avuç buğday atarlar. Kabın altında bir tane kadın pantolonu bulunur. Yemin eden andımı bozarsam kadın pantolonu giyimim olsun, beni buğday gibi biçsinler, yüzüm altın gibi sararsın der" (İnan 1948: 280).

XI. yüzyılda Müslüman yazarlardan Gardizi Türkişler hakkında bilgi verirken, onların yaşadıkları kültür coğrafyasında bir dağa taptıklarını belirtmektedir. Onun bildirdiğine göre, "bu dağa yemin ederler ve bu dağın Tanrı'nın ikâmetgahı olduğunu söylerler" (Şeşen 1985: 88). Bu bilgilerden yeminin nasıl edildiğine dair herhangi bir bilgi çıkarmak mümkün olmamakla birlikte, kargışa dayalı olabileceği düşünülebilir.

Türk gelenek ve görenekleri hakkında çok değerli bilgiler veren Kaşgarlı Mahmud demir kelimesini açıklarken Kırgız, Yabaku, Kıpçak ve daha başka boyların halkı ant içtiklerinde, kılıcı çıkararak yanlamasına öne korlar. "Bu gök kirsin, kızıl çıksın" derler ki, "sözümde durmazsam, kılıç kanıma bulansın, demir benden öcünü alsın" demektir. Çünkü onlar demiri büyük sayarlar" (Kaşgarlı Mahmud I: 362).

Müslüman Arap yazarlarla Kaşgarlı Mahmud'un verdiği bilgiler, bu hususta bilgi veren Dede Korkut hikâyelerindeki Oğuz kahramanlarının ant formüllerinin hem kargıştan ibaret olduğunu hem de Türk kültür çevresinde var olanların yansımaları şeklinde ortaya çıktığını göstermektedir.

Alp Kazan'ın inagı Beyrek Kazan'a asi olmayacağına şöyle ant etmektedir: "Ben Kazan'ın nimetini çok yemişim, bilmezsem gözüme dursun! Kara koç kazılık atına çök binmişim, bilmezsem bana tabut olsun! Güzel kaftanlarını çok giymişim, bilmezsem kefenim olsun! Al bargâh otağına çok girmişim, bilmezsem bana zindan olsun!" (Gökyay 2007: 190).

Beyrek ant içti: "Kılıcıma doğranayım, okuma sançılayım, yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, sağlıkla varacak olursam Oğuza gelip seni helallığa almazsam" (Gökyay 2007: 73).

"Oğuz yiğidinin öfkesi kabardı: Kılıcını çıkardı, yeri çaldı, kertti. Kerttiğim yer gibi kertileyim, toprak gibi savrulayım, kılıcıma doğranayım, okuma sançılayım, oğlum doğmasın, doğarsa on güne varmasın bey babamın kadın anamın yüzünü görmeden bu gerdeğe girersem" (Gökyay 2007: 130).

**Uzlaşmaya Dayalı Ant**

Türk kültür çevresinde bireylerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri antlardan başka devletler arasında da ant törenleri yapılmakta ve ant içilmekteydi. Bu şekilde Türklerin ant içme töreni hakkında ilk bilgi M.Ö. I. yüzyıla aittir. Bu antlaşma Hun hakanı Huhanyeh ile Çin elçileri arasında M.Ö. 43 yılında gerçekleştirilmiştir (Ögel 1981: 162). Çin'in kuzey sınır bölgelerinde yaşayan Huhanyeh Han'ın yanına giden Çin elçileri gözlemlerini antlaşmanın gerçekleştirilmesinden önce şu şekilde aktarmışlardır: "Tanhu'nun (Huhanyeh Han) halkı, tam olarak güçlenmiştir. Sınır bölgelerinde av hayvanları bitirilmiştir. Tanhu kendisini savunmak için yeterli derecede güçlenmiştir. Cici Han'dan korkması için herhangi bir sebep kalmamıştır". Elçilerin belirttiğine göre, "O, meclisini topladı. Toplantıya katılanların çoğu kuzey bozkırlarına çekilmeyi önerdiler. Böylece kuzeye çekilmiş olurlarsa, onların kontrolü çok güçlenmiş olacaktı" (De Groot 1921: 223).

Hun hakanı Huhanyeh ile Çin elçileri Çan ve Mın arasında gerçekleştirilen antlaşma da bu gelişmelerden sonra yapılmıştır. Bu antlaşma şu şekildedir: "Han (Çinliler) ve Hunlar günümüzde ve bütün gelecekte nesilleri boyunca birbirlerini aldatmamak ve birbirlerine saldırmamak için özel dostluk kurarlar. Hırsızlık ve yağmalar gerçekleşirse, taraflar birbirlerini bilgilendirirler. Cezalara izin verirler ve karşılıklı zarar bedelini öderler. Akınlar gerçekleştirilirse, birbirlerine yardım etmek için savaşacak insanları toplarlar. Han ve Hunlardan bu andı ilk defa kim bozmaya kalkışırsa, Tanrı'nın bütün cezasına çarpılsın! Bütün soyların çocukları bu anda sadık kalsın!" (De Groot 1921: 223).

Antlaşma töreni için Çinli Çan ve Mın ile Hun hakanı ve boy beyleri Hunların Lok nehrinin doğusunda bir dağa çıkmışlar, orada bir beyaz atı kurban etmişler, Tanhu kupanın içindeki şaraba kılıcının ucuyla dokundurmuş ve birlikte antlı şarabı içmişlerdir. Burada kurban edilen atın veya ant içenlerin kanıyla şarap karıştırılmak suretiyle içilmiştir (De Groot 1921: 223).

Türk kültür çevresinde gerçekleştirilen yeminlerden birini Bizans yazarı Menander kaydetmektedir. Avar hakanı Bayan M.S. 6. yüzyılda Avrupa'da kuvvetli bir devlet kurabilmek için Belgrad ve çevresini ele geçirmeyi amaçlar. Bizans imparatorunun elinde bulunan Sirmium kalesini ister, red cevabını alınca buranın zaptı için çalışmaya koyulur. Bunun için ırmağın üzerine bir köprü yaptırmak ve bu köprü yapıldıktan sonra, onun korunmasına yönelik donanma yapılması gereğini düşünür. Donanma yapılır. Sava nehri üzerinde de köprü

yapılmaya başlanır. Bayan'ın bu hareketini gören Bizans kale komutanı telaşlanır. Türk hakanı Bayan köprü yapan işçilerin üzerine bir tek ok atılsa savaş nedeni sayacağını belirtir. Kale kumandanı durumdan hükümdarını haberdar etmek ve o zamana kadarda Türklerden teminat almak ister (Orkun 1937: 99-100). Bunun üzerine Bizans ve Avarlar arasında sözleşmeyi teyit için ant içilir. Her iki taraf ileri gelen maiyet, halk ile muayyen bir yerde buluşurlar, Avar hakanı Bayan Türk adeti gereği kılıcını çeker, ucunu yukarı doğru tutar ve şu suretle yemin eder: "Sava nehrine köprü kurmakla Romalılara bir zarar verir isem ben Bayan ve Avarlar mahvolalım. Gök başımıza çöksün, Gök Tanrı'nın ateşli okları bizi öldürsün; dağlar ve ormanlar başımıza yıkılsın. Savanın suyu taşarak bizi yutsun" (Orkun 1946: 89).

Göktürkler ve Çinliler arasında M.S. 626 yılında bir barış antlaşması gerçekleştirilmiştir. Bu antlaşmayla ilgili olarak şöyle denilmektedir: "Aynı gün Hieli gerçekten barış istedi, imparator da bunu kabul etti. Ertesi gün bir beyaz at kurban edildi ve Hieli ile Pienki'ao köprüsü üzerinde dostluk antlaşması yapıldı (Liu Mau- Tsai 1958: 190- 191). Bu antlaşma Çinliler ile Hunlar arasında gerçekleştirilen antlaşmaya büyük benzerlik göstermektedir. Burada da aynı şekilde beyaz at kurban edilmiş olup, tören düzenlendiği ve kan andının gerçekleştirildiği düşünülmektedir.

Uygurlar ve Çinliler arasında da 765 yılında antlaşma töreni yapıldığı görülmektedir. Çinli komutan bu törende şöyle dedi: "Göğün oğlu Tang uzun yıllar yaşasın. Aynı zamanda Uygur Kağanlığı da uzun yıllar yaşasın. İki devletin general ve bakanlarının şerefine içilsin. Her kim bu antlaşmayı bozarsa, onun ordusunun askerleri yok olsun ve onun bütün soyu sopu kurusun". Ant şarabı getirildiği zaman Uygur bakanları da şöyle söylediler: "Biz senin andınla ant içeriz". (Mackerras 1968: 48).

Türk kültür çevresinde çeşitli boy mensupları da bir araya gelerek ant içmişlerdir. Çeşitli boylara mensup olanların bir araya gelerek ant içme geleneği Moğol toplulukları arasında Olhui nehrinin kaynak bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Onlar söz konusu bölgede toplanarak Camuha'yı Han seçmeye karar vermişler. Bir aygır ve bir kısrak keserek karşılıklı yemin etmişlerdir (MGT 1995: 70).

1760 yılında Kırgız- Kazaklarla Kalmuk- Torgavutlar arasında bir barış antlaşması gerçekleştirilmiştir. Bulanık denilen su kıyısında gök kaşka (alnında bir işaret bulunan) boz aygır, karabaşlı koç kurban kesip ellerini kana batırmışlar ve böylece antlaşmışlardır (İnan 1948: 281).

**Sonuç**

Türk kültür çevresinde ant içme geleneği yazılı belgeler ışığında İskit dönemine kadar eskiye gitmektedir. İskit dönemine ait yazılı belgelerdeki bilgileri arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış levhalar üzerindeki tasvirler de desteklemektedir. Ayrıca kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış olan içki kaplarının da ant içme geleneğiyle bağlantısı ortaya konulabilmektedir. Bu belge ve tasvirler karşılıklı iki kişinin kan kardeşi olmak suretiyle ant içmelerini ortaya koymaktadır.

Türk kültür çevresinde bireysel olarak da ant içmeye rastlanılmaktadır. Burada ant ya da yemin eden kişi bir şeyi gerçekleştirmemesi, sözünde durmaması ve yalan söylemesi halinde lanetlenmesini istemektedir. Bu şekilde yemin bireysel olduğundan herhangi bir kan kardeşliği ve kan yalaşma söz konusu olmamaktadır.

Ant içme boylar ve milletler arasında da gerçekleştirilmektedir. Bu törenlerde at kurban edilip, karşılıklı içilen içkilere kan katılmaktadır. Böylece karşılıklı içkiler içilmek suretiyle taraflar antlaşma yapmakta ve uzlaşmaktadırlar. Bu şekilde uzlaşmanın en eski örneğine Asya Hunlarında rastlanılmaktadır.

Türk kültür çevresinde kan kardeşliğine dayalı antta kişilerin gençlik çağına girerken ya da genç yaşta ant içtikleri görülmektedir. Bireylerin kan kardeş oldukları kişi sayısı az olduğundan, her ferdin iki, üç kan kardeşi bulunduğundan kan kardeş olma sürecinin genç yaşta tamamlanmış olabileceği dikkati çekmektedir. Kan kardeş olma geleneği Türk kültür çevresinde hala çocuklar arasında devam etmektedir. Bu gelenek konar- göçerler arasında da yetişkinlerin bileklerini biraz kesmek ve karşılıklı birbirine değdirmek suretiyle kanlarını karıştırmaları kan kardeşliği geleneğinin sade bir biçimi olarak günümüze kadar ulaşmış durumdadır.

**KAYNAKLAR**


Aksoy, Ömer Asım, vd., 1996, Tarama Sözlüğü, IV, İstanbul Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arıkoğlu, Ekrem- Kuular, Klara, 2003, Tuva Türkçesi Sözlüğü, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arıkoğlu, Ekrem, 2005, Örnekli Hakasca-Türkçe Sözlük, Ankara, Akçağ Yayınları.

Banarlı, Nihad Sâmi, 2001, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, I-II, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.

Baskakov, Nikolai Aleksandrovich - T. M. Toşçakova, 1999, Altayca- Türkçe Sözlük, (Haz. E. Gürsoy Naskali- M. Duranlı), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Cemalüddin İbni Mühennâ, 2003, İbni- Mühennâ Lûgati, (Haz. A. Battal), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Caferoğlu, Ahmet, 1968, Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul, Türk Dil Kurumu Yayınları.

De Groot, Johann Jacob Maria, 1921, Die Hunnen der Vorchristlichen Zeit, Berlin- Leipzig, Walter de Gruyter.

Durmuş, İlhami, 2002, "İskitlerin Kimliği", Türkler, I, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 620-627. Ayrıca Bkz: Durmuş, İlhami, 2008, İskitler (Sakalar), Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Ebert, Max, 1929, "Südrussland, Skytho- Sarmatische Periode", Reallexion der Vorgeschichte, 13, 52- 114.

Ercilasun, Ahmet Bican, vd., 1991, Karşılaştırmaları Türk Lehçeleri Sözlüğü, I., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Grönbech, K., Kuman Lehçesi Sözlüğü, 1992, (çev. Kemal Aytaç), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökyay, Orhan Şaik, 2007, Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Herodotos, 1991, Herodot Tarihi, (çev. Müntekim Ökmen), İstanbul, Remzi Kitabevi.

Hüsrev bin Abdullah, 2003, Ed- Düretü'l- Mudiyye Fil Lügati-t Türkiye, (Haz. R. Toparlı), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

İnan, Abdulkadir, 1948, "Eski Türklerde ve Folklorda Ant", A.Ü. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, VI/4, 279- 290. Ayrıca Bkz: İnan, Abdulkadir, 1987, "Eski Türklerde ve Folklorda Ant", Makaleler ve İncelemeler, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 317- 330.

Kaşgarlı Mahmud, 1992, Divanü Lûgat-it Türk, (çev. Besim Atalay), I- IV, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Liu Mau- Tsai, 1958, Die Chinesischen Nachrichten der Geschichte der Ost- Türken (Tu-küe), I, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.

Lucianos, 1944, Seçme Yazılar, II, (çev. Nurullah Ataç), İstanbul, Maarif Vekaleti.

Mackerras, Colin, 1968, The Uighur Empire (744- 840) According to The T'ang Dynastie Histories, Canberra, Centre of Oriental Studiesi the Australian National University.

Moğolların Gizli Tarihi (MGT), 1995, (çev. A. Temir), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Orkun, Hüseyin Namık, 1937, "Eski Türklerde Andlaşma", Yücel, 97- 100.

Orkun, Hüseyin Namık, 1946, Türk Tarihi, II, Ankara, Akba Kitabevi.

Ögel, Bahaeddin, 1981, Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, II, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Pekarskiy, Eduard Karoviç, 1945, Yakut Dili Sözlüğü, İstanbul, Ebüzziya Matbaası. Ayrıca Bkz. Vasiliev, Yuriy, 1995, Türkçe- Sahaca (Yakutça) Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Rolle, Renate, 1980, Die Welt der Skythe, Frankfurt, Verlag C.J. Bucher.

Roux, Jean- Paul, 1994, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, (çev. A. Kazancıgil), İstanbul, İşaret Yayınları.

Skvortsov, M. İ., 1982, Çuvaşsko- Russkiy Slovar, Moskova.

Şeşen, Ramazan, 1985, İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Yazıksız, Necip Asım, 1316, Türk Tarihi, İstanbul, Feridiye Matbaası.